

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СТОРІН ЗА НЕВИКОНАННЯ АВТОРСЬКОГО ДОГОВОРУ

В статье рассматриваются вопросы об определении гражданско-правовой ответственности за причинение вреда правам авторов. Анализируется отечественное и иностранное законодательство в сфере ответственности за нарушение авторских прав. Обращается внимание на применение отдельных способов защиты прав авторов: возмещение нанесенных убытков, взыскания штрафных санкций, прекращения действия договора. Делается вывод о целесообразности усиления норм, которые определяют гражданско-правовую ответственность за нарушение авторских прав.

Questions about the decision of civil liability for infliction of harm to the rights for authors are examined in the article. The domestic and foreign legislation in the field of responsibility for violation of copyrights is analysed. Attention on application of separate methods of defence of rights for authors applies: reimbursement of the inflicted losses, penalty of fine approvals, stopping of action of agreement. It is drawn conclusion about expedience of strengthening of norms which determine civil liability for violation of copyrights.

Вагомою в Україні, як між іншим і в усьому світі, є наукова діяльність, яка передусім реалізується у друкованій продукції. Для того щоб довести до громадськості найновіші наукові досягнення, їх треба оприлюднити чи опублікувати. Саме тому договірні правовідносини у сфері авторського права мають актуальне значення для країни. Ця проблема комплексно вивчалася вітчизняними та зарубіжними вченими: О.А. Підпригорою, О.О. Підпригорою, Є.О. Харитоновим, А.С. Довгертом, В.Л. Мусіякою, М. Гордоном, К.А. Флейшиць, С.О. Довгим, В.С. Дроб'язко та іншими.

Для того щоб забезпечити дотримання прав і законних інтересів автора при опублікуванні творів, укладається авторський договір, у якому важливо приділити увагу відповідальності сторін за невиконання чи неналежне виконання умов договору.

Особливістю відповідальності за порушення авторських прав є можливість автора відповідно до ч. 1 ст. 51 Закону обирати способи захисту своїх авторських прав між поданням позову про відшкодування збитків (матеріальної шкоди), включаючи упущену вигоду, або поданням позову про стягнення доходу, отриманого порушником внаслідок порушення ним авторського права, чи позовом про виплату компенсацій.

Загальною формою відповідальності за невиконання або неналежне виконання договору є відшкодування збитків. Для притягнення боржника до цивільно-правової відповідальності у формі відшкодування збитків необхідно, щоб ці збитки виникли [4].

Відповідно до статті 21 ЦК України, особа, якій завдано збитків у результаті порушення її цивільного права, має право на їх відшкодування. Збитки відшкодовуються у повному обсязі, якщо договором або законом не передбачено відшкодування у меншому або більшому розмірі. Якщо особа, що порушила право, одержала завдяки цьому доходи, то розмір збитків, які відшкодовуються потерпілій особі у зв'язку з недержанням нею доходів, не може бути меншим від тих доходів, що їх одержав порушник права.

Щодо виплати компенсації, слід звернути увагу, що відповідно до абз. 2 п. 33 Рекомендацій Президії ВГСУ від 10.06.2004 р. № 04-5/1107 «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних з захистом прав інтелектуальної власності», при вирішенні таких справ компенсація підлягає виплаті у разі доведення факту порушення майнових прав суб'єкта авторського права, а не розміру заподіяних збитків. Таким чином, для задоволення вимоги про виплату компенсації достатньо наявності доказів вчинення особою дій, які визнаються порушенням авторського права [2].

При вирішенні справ про порушення авторських прав, перед правосудством постає завдання по досягненню справедливого балансу між інтересами потерпілих і порушників щодо визначення справедливого розміру відшкодування завданої шкоди.

У сфері захисту авторських прав спостерігається посилення цивільної відповідальності за порушення, що здійснюється шляхом збільшення суми компенсації, яку можна вимагати за порушення авторських прав. Наприклад, згідно ст. 67 Закону Литовської республіки про авторські права і суміжні права від 1999 р. замість відшкодування шкоди суб'єкт авторських або суміжних прав вправі вимагати виплати компенсації, розмір якої обчислюється від ціни правомірного продажу відповідного твору або об'єкта суміжних прав зі збільшенням її до 200 відсотків, а за наявності умислу порушника – до 300 відсотків. Можливість вибору з двох способів відшкодування шкоди передбачена в США: ст. 504 Зводу законів США визначено дві некумулятивні системи – повне відшкодування фактичної шкоди чи відшкодування суми збитків, встановленої законом, в межах від 500 до 20 тисяч доларів. Дана норма в чинній редакції була введена до Зводу законів США законом від 31.10.1988 р. № 100-568. Подібна норма з'явилася і в українському законодавстві з прийняттям Закону України «Про авторське право і суміжні права» та є чинною сьогодні в дещо зміненому вигляді: суб'єкт авторського права у разі порушення його прав має право вимагати виплати компенсації, що визначається судом, у розмірі від 10 до 50000 мінімальних заробітних плат, замість відшкодування збитків або стягнення доходу (п. «г» ч. 2 ст. 52 Закону) [3].

У випадку подання уповноваженою особою позову про виплату компенсації згідно п. «г» ч. 2 ст. 52 Закону суд має право постановити рішення чи ухвалу про виплату компенсації у розмірі від 10 до 50000 мінімальних заробітних плат, замість відшкодування збитків або стягнення доходу. Розмір компенсації, що визначається судом при порушенні авторського права і (або) суміжних прав замість відшкодування збитків або стягнення доходу, не обов'язково має точно відповідати розмірові шкоди, що була завдана, проте повинен співвідноситися з нею певним чином, оскільки особливою функцією цивільно-правової відповідальності є відшкодування майнових витрат, завданих правопорушенням [1].

Відповідно до чинного законодавства відповідальність автора за порушення обов'язків за договором може виражатися у поверненні отриманого ним гонорару, в односторонньому розірванні укладеного з ним договору, в покладенні на нього обов'язків по відшкодуванню збитків, які поніс користувач, а також у виплаті ним неустойки. Умови реалізації вказаних вище санкцій визначаються самими сторонами у конкретному авторсько-

му договорі. В залежності від того, що записано у договорі, передбачені у ньому санкції можуть реалізовуватися або самостійно, або лише при одночасному розірванні авторського договору, якщо, однак, ці і деякі інші питання у авторському договорі не вирішені або вирішені недостатньо, необхідно користуватися загальними положеннями цивільного законодавства. Зокрема, до їх числа можна віднести наступні загальні умови.

Перш за все має бути встановлена вина автора у порушенні договірних зобов'язань.

Для застосування до автора такого заходу відповідальності, як відшкодування збитків, має бути доведений факт їх застосування і обґрунтування їх розміру. Доведення цих обставин покладається на користувача. Збитки користувача можуть виражатися у понесених ним витратах, наприклад, пов'язаних з підготовкою твору до опублікування, у втраті або пошкодженні його майна, наприклад, зникненні переданих авторові матеріалів, і нарешті, у не отриманих прибутках, на які розраховував користувач, якщо б автор не порушив своїх обов'язків. Однак збитки мають бути відшкодовані у повному обсязі тільки тоді, коли предметом авторського договору є вже готовий твір. Якщо автор не надав замовлений твір у відповідності з умовами договору замовлення, на нього може бути покладений обов'язок лише по відшкодуванню реальних збитків, втрачена ж замовником вигода у даному випадку відшкодуванню не підлягає.

Умовою покладення на автора обов'язку по відшкодуванню збитків є наявність причинного зв'язку між порушеними автором умовами договору і наслідками, що сталися. Основою для застосування санкцій може слугувати лише невиконання або неналежне виконання автором обов'язків, які на нього покладені. Спираючись на існуючу практику можна виділити ряд найбільш типових порушень авторами своїх обов'язків за авторським договором. До них відносяться: 1) прострочення автором надання твору; 2) виконання замовленої роботи не у відповідності з умовами договору або недобросовісно; 3) відмова автора про внесення виправлень до твору, запропонованих йому в порядку і межах, встановлених договором; 4) порушення зобов'язання особисто виконати роботу; 5) передача твору для використання третім особам без згоди контрагента за договором про передачу виключних прав

Просрочкою вважається не тільки затримка надання твору до початку встановленого договором строку, але і несвоечасна здача роботи після доробки, якщо тільки сторонами був обговорений конкретний строк внесення у твір виправлень і доповнень. Як ненадання твору повинна розцінюватися його здача у недооформленому або некомплектному вигляді. До таких же наслідків може призвести недотримання порядку передачі твору, якщо такий порядок чітко обговорений нормативним актом або договором.

Вимога про розірвання договору, повернення авансу і застосування інших санкцій може бути заявлена автором при виконанні ним замовленої роботи у невідповідності до умов договору або при недобросовісному виконанні.

Відповідно до практики, яка склалася даний випадок охоплює собою порушення не будь-яких умов договору, а лише умов, що стосуються його об'єкту.

З другого боку, основою для розірвання договору, також пов'язаною з недоліками його об'єкту, може слугувати недоброякісність твору, якщо він є результатом недобросовісного підходу автора до його створення. Поняття недобросовісності в даному випадку не співпадає з поняттям вини. Мова йде не просто про вину автора, який створив неякісний твір, а про те, що в процесі його створення автором навмисно здійснені неправомірні дії або, у крайньому випадку, ним допущена груба необережність.

Розриваючи договір через недобросовісність автора, організація-замовник повинна довести дану обставину. Якщо замовник не доведе недобросовісності автора, то слід вважати, що останнього спіткала творча невдача. В цьому випадку твір також може бути відкинтий замовником через його непридатність, і договір з автором на цій основі має бути розірваний.

Як відзначалось, що одним з обов'язків автора за авторським договором є врахування зауважень замовника по відношенню до наданого твору, зроблених у межах умов договору. За загальним правилом, такі зауваження можуть робитися на протязі строку, встановленого для розгляду твору. Авторі має бути в письмовій формі вказано на конкретні недоліки твору, які необхідно усунути. При цьому вимоги замовника не можуть виходити за межі умов договору і заявлятися більше разів ніж це обговорено у договорі. Лише в цьому випадку, якщо були витримані всі ці умови, але автор відмовляється вносити до твору будь-які зміни або доповнення, до автора можуть бути застосовані передбачені договором санкції.

Однією з підстав розірвання авторського договору і застосування інших санкцій є порушення автором обов'язку особисто створити той твір, який є об'єктом договору. Укладаючи договір з конкретним автором, замовник вправі розраховувати на те, що твір буде створено його особистою працею. Тому передача прав і обов'язків за договором іншій особі, так само і залучення співавторів, зміна авторського колективу і т.п. можуть відбуватися лише за згодою замовника і оформлятися відповідними змінами договору. При цьому мова йде тільки про осіб, що вносять творчий вклад у створення твору. Залучення до створення твору осіб, що виявляють авторі технічну допомогу, цілком допустиме і може здійснюватися автором без згоди замовника, якщо тільки конкретним договором не обговорене інше.

З природи порушення, що розглядається, слідує, що воно може бути здійснено лише в результаті умисних дій автора. виправданням авторі не може слугувати його прагнення закінчити роботу до обумовленого строку, залучення до створення твору більш досвідченого спеціаліста, висока якість твору і т.п. У всіх подібних випадках автор повинен дістати згоду замовника, яка дається останнім за власним бажанням.

Укладаючи авторській договір про передачу виключних прав, автор приймає на себе обов'язок не передавати право на використання твору третім особам на протязі всього строку дії договору без попереднього письмового дозволу свого контрагента за договором. Порушення ним даного обов'язку дає користувачеві право розірвати договір, стягнути виплачену авторі винагороду і застосувати інші санкції передбачені договором.

Наведена основа відповідальності автора охоплює собою, як правило, лише передачу прав на використання твору таким же способом, який передбачений укладеним автором договором.

Розглянуті вище порушення авторських обов'язків за договором є найбільш типовими і серйозними порушеннями, які тягнуть застосування передбачених договором або законом санкцій. Поряд з ними існують і менш значні порушення, які також тягнуть для авторів негативні наслідки.

У тих випадках, коли обов'язки перед замовником приймають на себе декілька співавторів, має місце цивільно-правове зобов'язання з великою кількістю осіб на одному боці. Невиконання або неналежне виконання своїх обов'язків за договором одним або декількома співавторами призводить до виникнення достатньо складної ситуації, яка прямо авторським законодавством не врегульована і має вирішуватися виходячи з його принципів або загальних положень цивільного права.

Перш за все не повинно бути ніяких сумнівів відносно права замовника розірвати договір, якщо своїх обов'язків за договором не виконав хоча б один з співавторів. Замовник вправі розраховувати на те, щоб отримати закінчений і готовий до використання твір. Частина твору, створена співавторами, які виконали свої обов'язки, має бути схвалена і прочитана у якості виконання лише у тому випадку, якщо замовник згоден змінити договір, зокрема скорегувати його об'єкт. Те саме стосується і творів, що створюються при нероздільному співавторстві. Якщо будь-хто з співавторів участі у їх створенні не приймав, а рештою співавторів був наданий закінчений твір, вимагається згода замовника на зміну умов договору.

Складною є справа з можливістю стягнення виплачених співавторам сум авторської винагороди або застосування до них інших передбачених договором або законом санкцій. З цього приводу у юридичній літературі на протязі тривалого часу ведуться дискусії між прибічниками солідарної і дольової відповідальності співавторів.

За невиконання чи неналежне виконання договору також може бути передбачена санкція у вигляді сплати неустойки (штрафу, пені). Законом або договором можуть бути передбачені випадки, коли: допускається стягнення тільки штрафних санкцій; збитки можуть бути стягнуті у повній сумі понад штрафні санкції; за вибором кредитора можуть бути стягнуті або збитки, або штрафні санкції.

Нарахування штрафних санкцій за прострочення виконання зобов'язання, якщо інше не встановлено законом або договором, припиняється через шість місяців від дня, коли зобов'язання мало бути виконано.

Згідно з частиною другою статті 551 ЦК України, якщо предметом неустойки є грошова сума, її розмір встановлюється договором або актом цивільного законодавства. Розмір неустойки, встановлений законом, може бути збільшений у договорі.

Тобто, відповідно до вимог чинного законодавства сторони в договорі можуть відступити від положень актів цивільного законодавства і врегулювати свої відносини на власний розсуд, тому встановлена сторонами у договорі відповідальність за прострочення виконання зобов'язання у

більшому розмірі не суперечить матеріальному праву України та відповідно не тягне за собою правових наслідків у вигляді визнання угоди недійсною.

Відповідальність за порушення договірних зобов'язань несе не тільки автор, але й його контрагент за договором. Основи, обсяг і форма його відповідальності визначаються конкретним авторським договором, а також деякими загальними положеннями цивільного законодавства. Замовник може нести відповідальність за порушення обов'язку використати твір (якщо такий обов'язок покладений на нього авторським договором), за нанесення авторові збитків (наприклад, у зв'язку з втратою матеріального носія твору), за порушення цілісності твору, за невиплату авторові обумовленої договором винагороди і т.п.

Крім того, угодою сторін у конкретних авторських договорах може передбачатися додаткова відповідальність замовника за порушення договірних обов'язків.

На відміну від авторів більшість користувачів творів несе відповідальність незалежно від своєї вини за невиконання або неналежне виконання обов'язків. Це положення встановлює, що особа, яка порушила зобов'язання при здійсненні підприємницької діяльності, несе майнову відповідальність незалежно від своєї вини, якщо тільки це не відбулося внаслідок непоборної сили.

Конкретні порушення, що служать основою для притягнення користувачів до відповідальності, встановлюються у кожному конкретному авторському договорі окремо.

Обов'язок по використанню твору в наш час несуть лише ті користувачі, які прийняли його на себе за конкретним авторським договором. Якщо у авторському договорі такий обов'язок зафіксований, але реально в обумовлений договором строк твір не використано, на користувача зазвичай покладається обов'язок по виплаті авторові всієї належної за договором винагороди. Крім того, автор, як правило, вправі також відмовитися від договору і вимагати повернення переданих за договором екземплярів твору. Найчастіше реалізація автором вказаних можливостей може здійснюватися як одночасно, так і незалежно один від одного.

Якщо замовник доведе, що не міг використати твір за обставинами, які не залежать від автора, то він звільняється від відповідальності за порушення обов'язку використати твір. Зокрема, у відповідності з авторським договором автор зазвичай зобов'язаний внести в уже схвалений твір виправлення і доповнення, якщо цього вимагають обставини, що змінилися. Відмова автора зробити це звільняє замовника від виплати йому частини авторської винагороди, яка залишилась. Однак, щоб попередити зловживання замовника своїм правом і не ставити автора в беззахисне положення, пред'явлення авторові вимог про доробку твору після його схвалення обмежене певними рамками. По-перше, використання твору у схваленому вигляді має бути об'єктивно неможливим тому, що воно створить у осіб, для яких воно призначене, неправильну уяву про предмет твору, завдасть шкоди суспільству і т.п. По-друге, мова йде не про всі обставини, що залежать від автора, а тільки про ті, які не просто не були відомі організації на момент схвалення твору, але й не могли бути їй відомими

Поряд з відповідальністю за порушення обов'язку по використанню твору користувач відповідає перед автором за порушення і деяких інших обов'язків за договором. Так, іноді користувач втрачає або пошкоджує матеріальний носій, в якому втілений твір. Особливе значення це має у тих випадках, коли носій є унікальним і з його загибеллю втрачається сам твір. Пошкодження, знищення або зникнення оригіналу картини, скульптури, твору декоративно-прикладного мистецтва і т.п., переданого для використання замовникові, дають автору право вимагати відшкодування витрат по реставрації твору або оплаті повної вартості оригіналу. Для запобігання зайвих суперечок у авторських договорах доцільно обговорювати конкретний розмір компенсації, яка належить авторові у випадку втрати, загибелі або пошкодження оригіналу твору. Якщо замовник у добровільному порядку не виконає встановлених у договорі зобов'язань і не відшкодує авторові вказаних сум, він вправі звернутися до суду за захистом своїх майнових інтересів. Так, за видавничим договором М. виконав 120 слайдів для альбому. Після виходу альбому у світ фотограф попросив повернути слайди і при їх огляді виявив, що вони подряпані і затерті так, що їх подальше використання неможливе. У зв'язку з відмовою видавництва виплатити компенсацію за пошкодження слайдів М. звернувся до суду з позовом. У призначений для судового слухання справи день видавництво виплатило М. Компенсацію.

Нерідко у процесі використання твору замовник порушує належне авторові право на захист твору від перекручування, зокрема, вносити без узгодження з автором змін у твір, доповнює його додатковими елементами (коментарями, ілюстраціями і т.п.). В цих умовах автор може вимагати від користувача усунення виявленого порушення, відновлення цілісності твору, публікацій повідомлення про допущене порушення, припинення використання твору у перекрученому вигляді і т.п.

Спеціальну санкцію доцільно встановлювати і за таке порушення, як передача твору для використання третім особам, якщо авторський договір такого права прямо не надає. Однак і тоді, коли у договорі санкція за подібне порушення відсутня, автор не позбавляється можливості захистити свої порушені права. Зокрема, за його вимогою договір користувача з третьою особою може бути визнаний недійсним, а з порушників авторських прав на користь автора стягнуті всі нанесені збитки.

Література:

1. Про практику застосування господарськими судами законодавства про захист прав на об'єкти авторського права і суміжних прав // ОГЛЯДОВИЙ ЛИСТ 22.01.2007 № 01-8/25.
2. Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних з захистом прав інтелектуальної власності: Рекомендацій Президії ВГСУ від 10.06.2004 р. № 04-5/1107.
3. Скордамалья В. Право інтелектуальної власності ЄС. – К.: ІМВ КНУ ім. Т.Г. Шевченко, 2005. – 244 с.
4. Харитонов Є.О. Цивільні правовідносини: Навчальний посібник / Є.О. Харитонов, О.І. Харитонova. – К.: Істина, 2008. – 304 с.